

4. lecke

Költségetvetési és monetáris keverékpolitika szereplői. A jövedelem- és erőforrás-áramlás

A 4. leckéhez felhasználható kötelező irodalom: távoktatási jelen tananyag. Ajánlott irodalom: Bod Péter Ákos (2006): Bevezetés a gazdaságpolitikába. Aula Kiadó, 2006. 4.2. fejezet.

A 4. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- Melyek a legfontosabb alrendszerek, amelyekre a gazdaságpolitika hatással van?
- Mit értünk életvilágon?
- A gazdaságot, a politikumot, az életvilágot és a természetet milyen input-, outputfolyamatok kapcsolják össze?
- Milyen szerepe van a nemzeti emberitőke-állományoknak az életvilágban?
- Milyen input-output áramlások zajlanak az ökonómia és az ökológiai szféra között?
- Az ökológiai ökonómiai szemléletben mire kell figyelni a gazdaságpolitikának?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha:

- Tisztázza, milyen szempontokat kell a gazdaságpolitikának döntései során szem előtt tartani?
- Átgondolja, hogy milyen alrendszereket kell okvetlenül elemezni a gazdaságpolitikusoknak?
- Tudatosítja, hogy milyen inputok-outputok áramlanak az egyes alrendszerek (gazdaság, politikum, életvilág, természet) között?
- Belátja, hogy a gazdaság és a társadalom akkor működik eredményesen, ha az életvilág, illetve az életvilág lényegét jelentő emberitőke-állomány szerkezeti és minőségi kérdései állnak a gazdaságpolitika homlokterében.
- Megérti, hogy az ökológiai ökonómiai szempontok figyelembevétele jelentheti a jövő gazdaságpolitikáját.
- Felismeri, hogy a termékenység és a kreativitás a gazdálkodás és a gazdaságpolitika ontológiai (lételméleti) fundamentumai.

A 4. lecke alapfogalmai:

- életvilág
- replikátor
- süllyesztő

1. A gazdaság, a politikum és az életvilág kapcsolata

Tevékenység: A 4-1. ábrához érve, az ábrát alaposan tanulmányozza át, majd addig próbálkozzon az ábra önálló lerajzolásával, amíg nem sikerül, ugyan így járjon el a 4-2. ábra esetén!

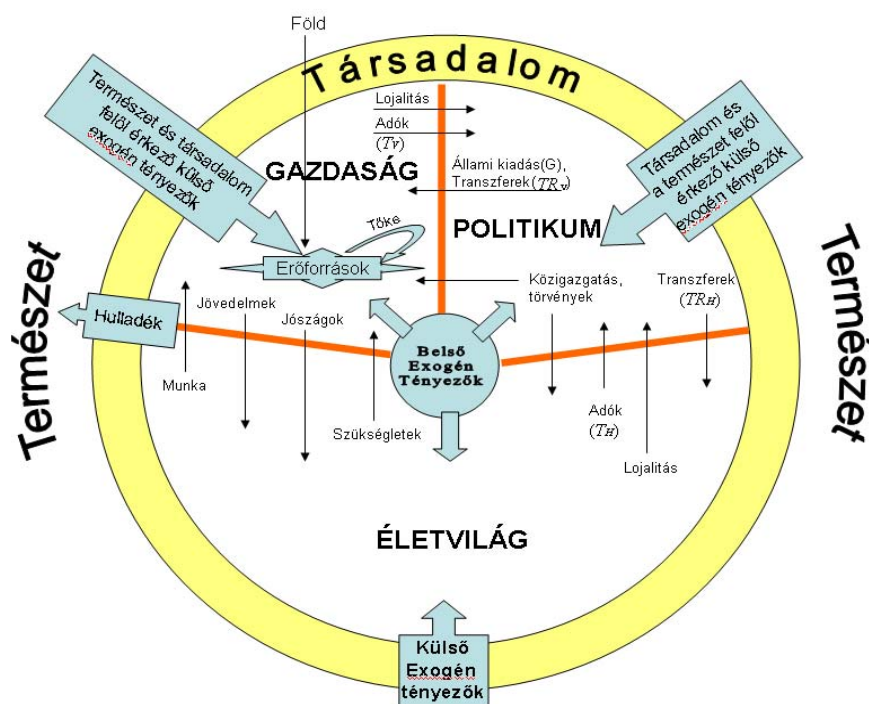
A gazdaságpolitika természete, hogy a klasszikus politikai gazdaságtani nézőpontot vállalja:

1. számol az adott nemzetgazdaság történelmi örökségével (tradíció),
2. követi az uralkodó közgazdasági és gazdasági folyamatokat, a normativitás (a változtathatóság) szándékával,
3. számol a folyamatok és döntések társadalmi és ökológia következményeivel.

Az ilyen módon értelmezett gazdaságpolitika a természet és a társadalom egészét az alábbi alrendszerekre bonthatja:

1. gazdaság,
2. politikum,
3. életvilág,
4. természet.

A gazdaság, a politikum és az életvilág egységét szokás társadalomnak nevezni. E három alrendszer legfontosabb input-output folyamatait, majd a társadalom és a természet input-output folyamatait lásd a 4-1. ábrán! Az alrendszerek közül az ún. **életvilág** megkülönböztetett szerepben van. (Jürgen Habermas társadalomelméletét követjük.) A gazdaság mögött a közgazdaság-tudomány, a politikai mögött politológia, az életvilág mögött szociológia és a szociálpszichológia áll. A gazdaságpolitikának nem kisebb a feladata, mint e rendszernek és az ezt leképező diszciplínák tanulságainak érvényesítése a gazdaság szabályozása során. (Ne feledkezzünk meg szintetizálandó természetről sem, amely mögé az ökológiát rendeljük.)

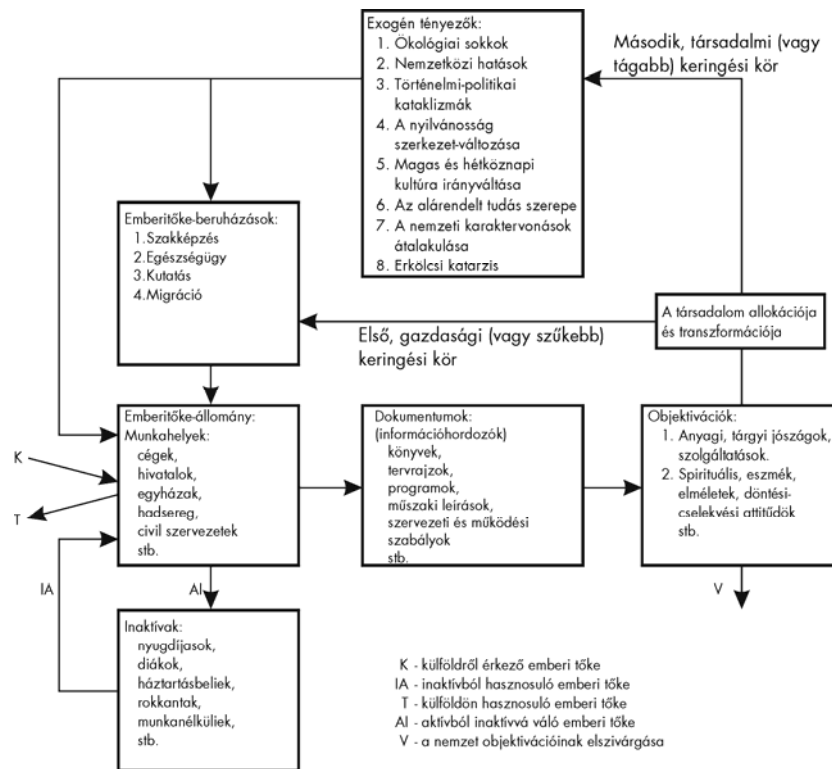
1. ábra: A gazdaság, a politikum és az életvilág interakciói

De mit is kell érteni életvilágon?

Egy társadalom legfontosabb integráló (tehát egységesítő) és mintafenntartó (tehát tradíciót továbbvivő) erőit fogja össze. Az integráció és mintafenntartás legfontosabb megjelenési formái:

1. Az innovációt, az adaptációt és a tradíciót továbbvivő **tanulási készségek**. (Elemi: fizikai, intellektuális, lelki, morális készségek, jogi szabályozhatóság.) Tömören, közgazdász nyelven: az emberitőke-állomány állapota, másképpen: a nemzet képességpotenciálja.
2. **Csoportidentitások** (család, kommunális lét, szokás, hagyomány, etnikai-nyelvi-nemzeti-nemzetiségi-regionális hovatartozás). Újabban: jól közelíti a társadalmi tőke fogalma.
3. **Legitimáció (nyilvánosság)**. Társadalom előtti elfogadtatási, érvényesítési törekvések formái. (munkahelyi, társadalmi fórumok, piac, média, tudományos eredmények elfogadtatása stb.)

A társadalmi-természeti rendszer legfontosabb elemeként az életvilágot jelöljük meg, az életvilágos belül pedig egy nemzet emberitőke-állományának állapotát. Lásd a 4-2. ábrát!

A nemzeti emberitőke-állományok

állapotdinamikai modellje

4-2. ábra

A természeti-társadalmi rendszer (4-1. ábra) magja – a kulturális evolúció fogalmával replikátora vagy mémje* – az emberitőke-állomány. Későbbiekben látni fogjuk az embertőke-képződésre ható gazdaságpolitikai döntések jelentőségét! Tehát az emberi-tőkeállomány csak itt irreducibilis (tovább nem bontható).

[* **Replikátor** = egy rendszer tovább nem bontható, végső teremtő ereje. Nem pontosan azt a szerepet tölti be a társadalomban, mint a biológiai „gépek” (növény, állat, ember) esetén a gén. Itt a mém = replikátor.]

Induljunk ki a 4-1. ábrán az életvilág és a gazdaság input-output rendszeréből!

1. Az életvilág emberi tőkéből (nagy munkaerőt) bocsát gazdaság rendelkezésére, piaci nyelven a munkaerő kínálat output a háztartás részéről, s kereslet (input) a gazdasági szervezetek felől. A munkaerőt a természet felől érkező „földel, energiával” és a gazdaságon belüli tőkeátcsoportosítás (allokálás) után a tőkével egyesítik a szervezetek.

2. A szervezetek az erőforrások (munkaerő, föld, tőke) termelésben betöltött szolgálatait jövedelemmel viszonozzák (munkabér, földjáradék, profit). A jövedelemek tehát outputtényezők a gazdasági szervezetek és inputtényezők a háztartások (az életvilág szervezetei) számára.
3. A munkaerő és családja szükségleteket támaszt (output) a gazdaság felé, a gazdaság számára ez input.
4. A gazdaság jószágokat, szolgáltatásokat bocsájt ki (output) a háztartás fogyasztja el (input).

Az életvilág és a politikum input-output rendszere:

(Amennyiben az életvilágból induló szereplők a politikai szférában vállalnak munkát, úgy az életvilág-gazdaság input-output rendszere működik – mutatis mutandis. Ezt az input-outputáramlást nem tüntetjük fel a 4-1. ábrán. Egyrészt zsúfoltság elkerülése volt a célunk, másrészt a politikai szférában való munkavállalás következményei részben fedezik az ábrán feltüntetett életvilág-politikum input-output folyamatait.)

1. A politikum outputja mindazon közigazgatási, társadalmi „játékszabályokat” alkotó törvények, rendeletek, amelyek közepette a polgárok, családok élnek (számukra input).
2. A háztartások a közösségi szolgáltatásokért jövedelmükből adóznak (T_H). Háztartásnak input, a politikumnak (költségvetés) output.
3. A politikum szolgáltatásainak sorában kiemelkedő szerepet tölt be a transzferjövedelmek (TR_H) biztosítása a háztartások számára; munkanélküli segély, szociális támogatás. Az állami költségvetés részéről kiadás (output) az életvilág számára (input).
4. A politika szolgáltatásaiért, a közigazgatási törvénykezésért, a transzferekért a polgár, a háztartások lojalitással „fizetnek”. A lojalitás az életvilág felől output, politika felől meg input.

A politikum és a gazdaság input-output folyamatai:

1. A politika (az állam, az országgyűlés, a kormány stb.) gazdaság szereplői számára a közigazgatási és a működési törvények keretfeltételeit határozza meg. A politika felől output, a gazdaság számára endogenizálható (belsővé tehető) input.
2. A gazdaság intézményi szereplői, a szervezetek a közigazgatási feladatok ellátásáért, a transzferek, az állami kiadások fedezetéül adóznak (T_V). A gazdaságnak output, a politikumnak input.
3. Az állam a redisztribúciói révén transzfereket (szubvenció, dotáció) áramoltat a gazdasági szervezetek felé, továbbá az állami megrendeléseket teljesítő szervezetek ellenszolgáltatását kiegyenlíti (G = kormányzati kiadás).

4. S végül: a konszolidált társadalmi-gazdasági feltételeket biztosító politikai szférának a gazdasági szereplők lojalitással válaszolnak. A gazdaság nézőpontjából output, a politika felől input. A lojalitás a társadalmi béke megjelenési formája. Zavarái esetén, pl.: fekete gazdasági jelenségek (adóelkerülés, be nem jelentett foglalkoztatás, korrupció stb.) az érintett szereplők felrúgják a lojalitást, a társadalmi békét. Súlyosabb esetben sztrájkok, tüntetések, zavargások, forradalmak formájában vonják meg a szereplők az elfogadást.

Az input-output folyamatok nem csak a társadalmi szereplők (gazdasági, politikum, életvilág) között állnak fenn. Egyrészt: maguk a társadalmi szereplők is „kitermelnek” működésük során olyan outputokat (információk, nem materializált anyagi áramlásokat), amelyeket az ún. belső exogén tényezők körébe, sorolhatók. Természetesen itt is kölcsönhatásról van szó, noha csak egy irányúan, mint a társadalmi szereplők felé áramló input tüntettük fel. Az ok: a kölcsönhatás nem szimmetrikus; a szervezetek döntéshozatala során a belső externáliákkal számolni kell, arra viszont sokkal kevesebb gondot fordítanak, hogy milyen reakciók áramolnak az egyes szférák felől – exogén természetű tényezőként – a többi társadalmi szféra irányába. Pl.: egy vállalat piaci üzenetével a megcélzott potenciális vásárlókra figyel, noha ezek az információk minden egyéb társadalmi szereplőre is hatnak stb. Másrészt: a természet és a társadalom felől ún. külső exogén tényezőkkel is számolni kell. Szintén nem tüntettük fel a visszahatást. Tipikus jelenség: minden szereplő szenved a negatív externáliáktól, de eltörpülnek tartja saját hozzájárulását, pl.: személygépkocsi okozta légszennyezés stb. S végül említjük a 4-1. ábrán az emberi létezés természeti alapját (ontológiai bázisát) jelentő input-outputáramlást:

1. A természet outputja a föl, a társadalom, szűkebben a gazdaság számára input. Az uralkodó közgazdaságban szűkebb földértelmezése: szántó, rét, legelő, erdő, gyümölcsös, tavak, folyók, tengerek, államok, műre fogott bányák (ásványi anyagok, energiahordozók). A tágabb földértelmezés, a fentieken túl számol az **ökológiai szolgáltatásokkal** (napsugárzás, tiszta levegő, tiszta víz, klímaváltozás, szokásos csapadék), **műre nem fogott élettelen anyagokkal** (ásványok, talajvíz, litoszféra), élőlényekkel, amelyek nem termesztettek és nem tenyésztettek (vadon élő állatok, növények, mikroorganizmusok). A szűkebben értelmezett föld, a tőkével és a munkaerővel együtt alkotja a gazdálkodás inputját! Érdemes megjegyezni. Az uralkodó szemléletben elfogadott tőke és munkaerő is értelmezhető tágabban. A tőkét kiegészíthetik a tudományos és művészeti alkotások, a világ információs rendszereiben lévő „passzív” információk, a tömegbefolyásolási eszközök (média), hatalom maga, s végül a modern pénz, amely nem pusztán fedezete a reáliáknak, nem pusztán olajozója az adás-vételeknek, hanem önálló hatalmi tényező. A munkaerő hivatalos értelmezése is kiegészíthető: szokások, hagyományok, szellemi áramlatok, motiválható sajátosságok, döntési-cselekvési attitűdök, regionális és nemzeti karaktervonások a tágabb emberi erőforrások elemét jelenthetik.
2. A föld, az energia a társadalomban/gazdaságban hosszabb-rövidebb ideig mint művi (tárgyi) kultúra megkötődik, majd mint hulladék (outputként) visszakerül a természetbe (input). Mivel valójában minden természet, így ebben az esetben a

„természetes természet” és az átalakított, emberi kéz által megmunkált természet input-output áramlásáról van szó.

2. A gazdaság és az ökoszféra input-output áramlása

Tevékenység: tanulja meg készség szinten a 4-1- táblázat input és output elemeit (egyetlen tényezőben térnek el!), értse meg az almatrixok tartalmát!

A 4-1. táblázatban a gazdaság és a természet közötti input-outputáramlásokat tüntetjük fel.

4-1. táblázat

Ökonómia, ökológia, ökológia ökonómia

I O	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Q ₁ = Ökonómia						Q ₂ = Ökológiai ökonómia						
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8	Q ₃ = Ökológiai ökonómia						Q ₄ = Ökológia						
9													
10													
11													
12													
13													

Ahol:

I = input, O = output, 1 = mezőgazdaság, 2 = ipar, 3 = háztartás, 4 = pénzügyi szféra, 5 = állami szféra, 6 = külgazdaság, 7 = állatok, 8 = növények, 9 = baktériumok, 10 = atmoszféra, 11 = hidroszféra, 12 = litoszféra, 13 input = Süllyesztő, 13 output = Nap

A 4.1-es táblázat elvileg kitölthető. Egy tetszőlegesen választott Q_{ij} elem azt mutatja meg, hogy az i elem outputja mennyiben járul hozzá a j elem inputjához; pl.: a $Q_{1,6}$ jelentése: mezőgazdasági ágazat mennyit exportált (mértékegység lehet naturális és monetáris). A mátrix jól mutatja, hogy a gazdasági folyamatok (Q_1 =ökonómia) az ökológiai folyamatokba ($Q_2 + Q_3$ = ökológiai ökonómia) ágyazottak, azok „fogyasztói”. Itt a „termelési oldalt” a növények fotoszintézise adja, amely inputjait a fizikai környezetből (atomszféra-levegő, litoszféra-termőföld, hidroszféra-víz és a napsugárzás) szerzi be. Az anyag- és energiafolyam élővé alakítását a növények és az állatok, nem élővé alakítását pedig az ipar végzi. Természetesen az egyes ágak, szférák végső domináns tevékenységét tartjuk szem előtt! Pl.: a mezőgazdaság alapvetően növényi és állati eredetű jóságokat termel, de a termelés során élettelen anyagokat (pl.: metán, széndioxid) is kibocsájt. A háztartások, az állam, a külföld inputjai és outputjai között lehetnek „élővé” és „nem élővé” alakított tevékenységek, a bankok közvetett tevékenysége szintén irányulhat egyikre is és a másikra is. Az ökoszféra biotikus részét az állatok, növények és a baktériumok adják, nem biotikus részét pedig az atmoszféra, a hidroszféra és a litoszféra. A rendszerben a NAP az elsődleges erőforrás, amely az alacsony entrópiájú anyag-energiafolyam végső forrása, még a nagy termodinamikai „Süllyesztő” a végpont, ahová az elfogyasztott magas entrópiájú anyag és energiafolyam kerül, mint „degradálódott szemét”.

A 4-1. táblázat négy almátrixból áll.

1. Az uralkodó **ökonómia** input-output mátrixa:

$$Q_1 = \sum_{i=1}^6 \sum_{j=1}^6 q_{ij}$$

2. Az **ökológiai** input-output mátrixa:

$$Q_4 = \sum_{i=7}^{13} \sum_{j=7}^{13} q_{ij}$$

3. Az **ökológiai ökonómia** input-output mátrixai:

$$Q_2 = \sum_{i=1}^6 \sum_{j=7}^{13} q_{ij}$$

$$Q_3 = \sum_{i=7}^{13} \sum_{j=1}^6 q_{ij}$$

Az ökológiai kihívások követelik, hogy a gazdaságpolitika túllépjen az uralkodó közgazdaságtan input-output folyamatain és a klímaváltozásra, biodiverzitásra stb. is figyelve az ökológiai ökonómiai folyamatokat tartsa szabályozási feladatának.

3. Az ökológiai ökonómiai folyamatok és a gazdaságpolitika

Tevékenység: az ún. ökológiai ökonómiai állapotdinamikai modell végső attribútumaira koncentrálna értelmezze a modell ha feltételeit és folyamatát!

A 4-1. ábra természeti és társadalmi input-output folyamatokat leíró-magyarázó módszerrel közelítette. A 4-2. ábra a lényegre terelte a figyelmet, amikor az emberitőke-állomány állapotdinamikai modelljét írta le. A 4-1. táblázat egzaktságra törekedve mutatta be statikusan az ökonómia és az ökológia kapcsolatrendszerét. Az alábbiakban egy egyszerű állapotdinamikai modell keretében figyelembe vesszük az idő komponenst és az ökológiai-ökonómiai folyamatok végső attribútumait.

Az ökológiai ökonómia állapotdinamikai modellje

Ha:

1. Az idő diszkrét változó, $t = 0, 1, 2, \dots$
2. $I_N(t)$ és $I_S(t)$ rendre a természet és a társadalom inputjai, $O_N(t)$ és $O_S(t)$ jelölje a természet és a társadalom outputjait t periódusban.
3. $N(t)$ és $S(t)$ legyen rendre a természet produktivitása és a társadalom kreativitása a t periódusban. (A társadalom kreativitását a 4-2. ábra részletesen bemutatja, mint az emberitőke-állomány képződési folyamata.)
4. $P_N(t)$ és $C_S(t)$ legyen rendre a természet produktivitása és a társadalom kreativitása a t periódusban. (A társadalom kreativitását a 4-2. ábra részletesen bemutatta, mind az embertőke-állomány képződési folyamata.)

Akkor:

1. Induljunk ki a természet produktivitásának, a társadalom kreativitásának $t-1$ időperiódusban állapottól:

$$\begin{bmatrix} P_N(t-1) \\ C_S(t-1) \end{bmatrix}$$

Az uralkodó közgazdaságtan szerint a kibocsátás a ráfordítás függvénye. Ez a szemlélet korlátozottan fogadható el. A természet termékenysége jelentős különbséget mutatva azonos ráfordítás (gazdasági értelemben) esetén. A társadalom kimagasló szellemi teljesítményeire sem jellemző, hogy szoros összefüggésben állnának a gazdasági ráfordításokkal. Az előbbi esetben gondoljanak az évszázadonként jelentős minőségi és mennyiségi eltérést mutató szőlőtermésre, az utóbbi esetben egy-egy kiemelkedő művészeti, tudományos teljesítményre.

2. A természetes produktivitása, a társadalom kreativitása a szervezetekben transzformálódik outputtá. A transzformációban résztvevő szervezeteket és

folyamatokat jelöljük α , az outputokat:

$$\begin{bmatrix} O_N(t) \\ O_S(t) \end{bmatrix}$$

3. Az outputok a legkülönbözőbb koordinációk révén – jelöljük β -val – inputokká válnak az újabb szervezetekben:

$$\begin{bmatrix} I_N(t) \\ I_S(t) \end{bmatrix}$$

4. A természet produktivitása és a társadalom kreativitása termékenyíti meg s vissz dinamikust a természetbe és társadalomba, egy új szintézist teremtve. Ez az új szintézis pedig alapját jelenti a következő periódus termékenységének és kreativitásának. A szintézis transzformációja: γ . Az új kreativitás és termékenység transzformációja: Δ .

$$\begin{aligned} &\rightarrow \begin{bmatrix} P_N(t-1) \\ C_S(t-1) \end{bmatrix} \rightarrow \alpha \rightarrow \begin{bmatrix} O_N(t) \\ O_S(t) \end{bmatrix} \rightarrow \beta \rightarrow \begin{bmatrix} I_N(t) \\ I_S(t) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} N(t-1), O_N(t), I_N(t) \\ S(t-1), O_S(t), I_S(t) \end{bmatrix} \rightarrow \\ &\rightarrow \gamma \rightarrow \begin{bmatrix} N(t) \\ S(t) \end{bmatrix} \rightarrow \Delta \rightarrow \begin{bmatrix} P_N(t) \\ C_S(t) \end{bmatrix} \rightarrow \end{aligned}$$

A gazdaságpolitika felsősége abban van, hogy meglehetősen pontosan belátható, hogy a társadalom kreativitása és a természet produktivitása reprodukciós lehetőségeiben veszélyeztetett.

A vázolt ökológiai ökonómiai állapotdinamikai modelljellegzetességei:

- **Heurisztikai (feltaláló) jellegű;** nem a természet és a társadalom input output folyamatainak számszerű leírását adja, hanem a folyamatok lényegét ragadja meg.
- **A társadalmi-ökonómiai-ökológiai rendszer újratermelési körének irreducibilis (tovább nem bontható) alapja,** az evolúciós közgazdaságban fogalmaival mémje (replikátora) a természet produktivitása, a társadalom kreativitása. (A világnézeti kérdés, hogy ki melyikre helyezi a hangsúlyt!) Itt az elsődlegességüket és a kölcsönösségüket hangsúlyozzuk.
- **A természet ontológiai elsőbbségekkel bír a társadalom felett,** a társadalom viszont szellemi magasabbrendűségekkel rendelkezik, a természet átfogja, átjárja a társadalmat, a **társadalom viszont meghaladja, transzcendálja a természetet.** Az

ember – jóllehet megszüntethetetlenül biológia lény – a kulturális evolúció révén kiemelkedett a természetből. (A 4. lecke 2. és 3. fejezete a szokásosnál többet merített Zsolnai László „Mit ér az ökonómia, ha magyar?” című művéből. (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 107. o.))

B. Pascal fogalmazásában: *„Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike; de gondolkodó nádszál. Nem kell az egész világmindenségnek összefogni ellene, hogy összezúzza: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje. De még ha eltaposná a mindenség, akkor is nemesebb lenne, mint gyilkosa, mert ő tudja, hogy meghal, a mindenség azonban nem is sejti, hogy mennyivel erősebb nála.”*

Ha az ember „kiemelkedettségét” – itt a gazdaságpolitikát – uralkodásra, a gazdasági erők mértéktelen kiterjesztésének támogatására használja, s nem a természet, benne az emberi természet alkalmazására, akkor gazdaságról és közgazdaságtanról addig beszélhetünk, amíg a nélkülözhetetlen és pótolhatatlan erőforrások, különösen pedig az emberi psziché olyan mértékű elapadása, roncsolódása be nem következik, hogy a civilizáció reprodukció körei felmondják a szolgálatukat.

A 4. lecke kérdései:

- **Mutassa be az ökológia, az ökonómia és az életvilág interakcióit, másként input- és output folyamatait!**
- **Mit értünk életvilág alatt, miért van döntő jelentősége a gazdaságpolitikában is!**
- **Melyek az emberitőke-beruházások elemei, milyen objektívációi (tárgyasulásai) vannak, milyen exogén tényezők hatnak képződésére, minőségére, szerkezetére?**
- **Milyen input- és outputáramlások zajlanak az uralkodó ökonómián és ökológián, illetve az ökológiai ökonómián belül?**
- **A természet termékenységé és a társadalom kreativitása milyen folyamatokat indukál?**